

Părțile negative, în primul rând deficiența totală a ilustrației și erorile mărunte de copiere, lectură și interpretare (care ar apărea desigur mai numeroase dacă ar fi existat un mijloc de control prin ilustrarea fotografică a epigrafelor) nu scad valoarea deosebită a marelui « corpus » algerian, rod al unei îndelungate munci dârze și perseverente, al erudiției solide a unora din cei mai de seamă epigrafisti ai Franței. ILAlg. II/1, prin simplele « texte epigrafice » reproduse și comentate de H.-G. Pflaum, a pus la dispoziția cercetătorilor un bogat material documentar deosebit de prețios în primul rând pentru studiul organizării politico-militare, administrative, economice-sociale în epoca romană, pentru populația indigenă și formele limbajului popular în zona mediteraneană a nord-vestului Africii antice și a imperiului roman în general.

I. I. Russu

H. BENGTON, *Einführung in die Alte Geschichte*. Dritte, revidierte Auflage, München, Beck, 1959, 205 p. 16°.

În ciuda unei literaturi de specialitate imense, în toate limbile și de toate formatele, o introducere în istoria veche în același timp succintă și documentată, judicios concepută și scrisă cu claritate nu mai fusese publicată de mai bine de jumătate de veac. Cunoscuta *Einleitung in das Studium der Alten Geschichte* a lui Curt Wachsmuth, apărută în 1895, a adus învățămîntului istoric timp de mai multe zeci de ani servicii ce nu pot fi trecute cu vederea: mai mult decît o « introducere în studiul istoriei vechi », e însă o introducere în istoriografia antică, în cel mai bun caz în izvoarele literare ale antichității. Alte două lucrări apărute în vremea din urmă: *Avviamento e guida allo studio della storia e delle antichità classiche*, de A. Evaristo Breccia (Pisa, 1950) și *Introduzione allo studio della storia greca e romana*, de Eugenio Manni (Palermo, 1952), fără să fie lipsite de calitate, păcătuiesc prin aceeași unilateralitate de orientare, atenția autorilor îndreptîndu-se aproape exclusiv asupra sectorului greco-roman al istoriei antice.

Din acest punct de vedere, ceea ce distinge lucrarea pe care o recenzez (apărută pentru întâia oară în 1950 și ajunsă în mai puțin de zece ani la a 3-a ediție) e efortul de a depăși concepția « clasicistă », prea multă vreme dominantă în învățămîntul istoric din universitățile europene, și de a îngloba în conceptul de « istorie antică » perioada veche a istoriei omenirii întregi, una și indivizibilă. Citatul din Ed. Meyer cu care începe *Introducerea* — « die Alte Geschichte ist nie etwas anderes und darf nie etwas anderes sein als ein Teil der einen, allgemeinen Geschichte » — e, sub acest raport, programatic, chiar dacă în cuprinsul cărții — din motive de ordin practic mai curînd decît teoretic — sectoare întregi din istoria universală nu sînt luate în considerație (cea mai mare parte a Africii, Asia răsăriteană, Oceania, cele două Americi). E ușor de văzut, într-adevăr, că în accepția pe care i-o atribuie H. Bengtson și în funcție de care e concepută lucrarea, « istoria antichității » echivalează cu istoria spațiului mediteranean și a regiunilor învecinate cu care locuitorii acestuia au întreținut legături economice, culturale și politice: aproximativ de la Gibraltar pînă în valea Indusului și de la Marea Baltică pînă la Oceanul Indian și pustiul Sahara. Din chiar punctul de vedere al autorului, nu se poate tăgădui o oarecare contradicție între luarea de poziție inițială și tratarea ulterioară,

între postularea unității de dezvoltare a întregii omeniri și nesocotirea unei părți considerabile a acesteia, chiar dacă motivele unei astfel de comportări sînt pînă la urmă comprehensibile: incapacitatea minții de a îmbrățișa imensitatea cunoștințelor necesare și inegalitatea dezvoltării cunoștințelor despre antichitate în diferitele părți ale lumii.

Interesantă e și poziția autorului în problema delimitării cronologice a istoriei zise « vechi ». În ce privește începutul, deși legat încă de concepția după care perioadele din istoria omenirii pentru care sîntem lipsiți de izvoare scrise ar aparține « preistoriei », B. nu uită să releve în ce măsură descifrarea în zilele noastre a unei întregi serii de scrisuri pînă de curînd necunoscute a împins înapoi hotarele « istoriei » — în Orientul apropiat pînă în mileniul al IV-lea, în bazinul egeean pînă la începutul mileniului al II-lea. De altă parte, cu privire la sfîrșitul antichității, subliniind lipsa de semnificație adevărată a datelor tradiționale: 325, 375, 476 (respectiv, sinodul de la Niceea, invazia hunilor, depunerea lui Romulus Augustulus), proclamă nevoia de a concepe granița dintre sclavagism și feudalism în chip « elastic », sugerînd — fără a se referi explicit la tezele lui Pirenne din *Mahomet et Charlemagne* — ca un « Endtermin » posibil al vechii orînduirii pătrunderea arabilor în Mediterana occidentală (în același sens se pronunță acum și Lynn White Jr., *Medieval Technology and Social Change*, Oxford, 1962).

Ca plan de ansamblu, volumul cuprinde nouă capitole de întindere inegală, închinatе respectiv: definirii conceptului de istorie veche și delimitării lui spațiale și temporale; istoricului studiilor de istorie veche, din vremea Renașterii pînă astăzi; bazelor cercetării în domeniul istoriei vechi (cronologie, geografic, antropologie); tradiției (material documentar primar, istoriografie, mit și legende populare); monumentelor arheologice; științelor speciale ajutătoare (epigrafie, papirologie, numismatică); raporturilor dintre istoria veche și alte științe înrudite; mijloacelor de studiu și revistelor de specialitate; în sfîrșit, unei bibliografii sumare a istoriei antice îndeobște și a principalelor ei sectoare: Orientul, Grecia, Roma. În legătură cu capitolul final, trebuie precizat că îndrumări bibliografice destul de amănunțite se citesc și la sfîrșitul fiecăreia din celelalte împărțiri. Cu rezerva că producția istoriografică a țărilor socialiste pare să fi rămas în cea mai mare parte, dacă nu în întregime necunoscută autorului, se poate spune că aceste bibliografii speciale sînt în general judicious întocmite și că scăpările de oarecare însemnătate sînt rare: p. 34, se relevă faptul că ediția *Cronicii* lui Eusebios de Schoene e învechită, dar nu se menționează cele două ediții mai noi, îngrijite de Fotheringham și Helm (ultima, Berlin, 1956); p. 65, în legătură cu descifrarea scrierii lineare B, se acordă luare aminte criticilor formulate de Grumach și Beatty, dar se trec sub tăcere numeroasele adevărate și recunoașteri ale epocii descoperirii a lui Ventris; p. 138, cu privire la SEG, se spune că ar număra 14 volume (în realitate sînt 19); p. 139, din lista operelor lui L. Robert, lipsește poate cea mai importantă și mai semnificativă: *La Carie*, II (Paris, 1964); p. 184 urm., bibliografia privitoare la Imperiul roman (precumpănitor politică) omite aproape cu totul studiile de istorie a provinciilor etc.

O introducere în studiul istoriei, chiar de proporții reduse, ca aceea pe care o analizez, ar fi trebuit să cuprindă o fie și succintă inițiere metodologică. Cum am avut prilejul s-o arăt, un astfel de capitol lipsește din economia cărții lui Bengtson. Această lacună nu poate fi împlinită de considerațiile de caracter general din capitolele I și III, dar unele din acestea pot servi la definirea poziției autorului în raport cu probleme de bază sau cu orientări recente ale scrisului istoric. De reținut respingerea tendințelor modernizatoare manifestate în lucrări de felul cunoscutei cărți a lui Pöhlmann (p. 18; exemplele ar fi putut fi lesne înmulțite), precum și condamnarea hotărîtă a doctrinelor rasiste care și-au făcut drum în istoriografia germană dintre cele două războaie (p. 47 urm.).

D. M. Pippidi